

Ο ΝΑΟΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Μνημείο πολιτισμού και ενότητας ή σύμβολο διχασμού και διάσπασης;

+ Ο Μεσσηνίας Χρυσόστομος

Ἡ μετατροπή τοῦ σημερινοῦ μουσειακοῦ καθεστῶτος τοῦ Ναοῦ τῆς Ἀγίας Σοφίας Κωνσταντινουπόλεως σέ μουσουλμανικό Τέμενος (Τζαμί) ἀπό τήν Τουρκική Κυβέρνηση καί ἡ ἐμμονή τῆς ὑλοποίησης αὐτῆς τῆς ἀπόφασης, παρὰ τήν παγκόσμια ἀρνητική ἀντίδραση, ἐπιβεβαιώνει περὶτρανα ὅτι ὁ ἐπιδιωκόμενος σκοπός δέν ἦταν ἡ ἱκανοποίηση μόνο τῶν θρησκευτικῶν ἀναγκῶν τῶν πιστῶν τοῦ Ἰσλάμ ἀλλά κυρίως ἡ ἐπίδειξη καί καθιέρωση μιᾶς ἱστορικῆς ἀλλαγῆς τόσο στόν ἰδεολογικό, ὅσο καί στόν πολιτικό προσανατολισμό τῆς γείτονος χώρας.

Ὑποδεικνύει μία ὀπισθοδρόμηση σέ μορφές ἐξουσίας καί μοντέλα κοινωνικά ἄλλων ἐποχῶν καί περιόδων, πρὶν τό 1934, τά ὅποια ἔχουν πλέον ἀπορριφθεῖ ἀπό τήν Διεθνή Κοινότητα καί κυρίως ἀπό τήν Εὐρωπαϊκή Ἐνωση.

Ἡ σημασιολογική ἐρμηνεία αὐτῆς τῆς μετατροπῆς συνεπάγεται ἀλλαγή καί στόν εὐρωπαϊκό προσανατολισμό τῆς Τουρκίας καί τήν ἀποκοπή της ἀπό τήν Δύση, ἀφοῦ ἡ ἔλλειψη σεβασμοῦ στή διαχρονία τοῦ μνημείου, ὡς μνημείου παγκόσμιας πολιτιστικῆς κληρονομιάς, καί ἡ μετατροπή του σέ τόπο λατρείας μιᾶς καί μόνο Θρησκείας, τῆς Ἰσλαμικῆς, ἀποδεικνύει ὅτι ἡ Ἀγία Σοφία δέν ἀναγνωρίζεται πλέον ὡς μνημειακό δημιούργημα τοῦ Βυζαντινοῦ Πολιτισμοῦ, ὁ ὁποῖος εἶναι στοιχεῖο τοῦ εὐρύτερου Εὐρωπαϊκοῦ Πολιτισμοῦ, ἀλλά ἀπλῶς ὡς ἓνα «γέννημα» τοῦ χρόνου. Ὁ Ναός τῆς Ἀγίας Σοφίας ὁμως ἀποτελεῖ διαχρονικά τή μήτρα ὁλόκληρης τῆς Χριστιανοσύνης, Ἀνατολῆς καί Δύσης, καί ἐπίσης στοιχεῖο

καί παρακαταθήκη τῆς χριστιανικῆς ταυτότητας καί ἐνότητας. Δέν εἶναι δυνατόν λοιπόν νά ἀντιμετωπίζεται ὡς ἓνα προπαγανδιστικό μέσο γιά ἀναβίωση ἰσλαμιστικῶν ἐξάρσεων, θρησκευτικοῦ φανατισμοῦ καί μισαλλοδοξίας.

Ἀντίθετα πρὸς αὐτά τὰ ὁποῖα διακηρύττει ἡ Ἁγία Σοφία ἢ γείτονα χώρα μέ τήν παροῦσα μετατροπή ἀπορρίπτει κάθε μορφή διαλόγου, κατεξοχήν στοιχεῖο τοῦ Πολιτισμοῦ, ἀλλά καί τῶν πανανθρώπινων ἀξιῶν τῆς εἰρήνης, τῆς καταλλαγῆς, τῆς ἀλληλεγγύης, τῆς συνεργασίας, τοῦ σεβασμοῦ, τῆς ἀνεκτικότητας, τῆς ἐτερότητας καί τῆς συνύπαρξης τῶν θρησκειῶν, τῶν λαῶν καί τῶν ἐθνῶν.

Ἡ μονομερῆς λατρευτική χρήση τῆς Ἁγίας Σοφίας συνεπάγεται ὅτι τό μνημεῖο μετατρέπεται ἀπό σύμβολο πραγμάτωσης τῶν παραπάνω ἀρχῶν καί ἀξιῶν, πού ἀποτελοῦν ἐπίσης ἀρχές καί ἀξίες καί τῆς ἴδιας τῆς Εὐρώπης, δηλαδή τόπο πολιτιστικοῦ δεδομένου, σέ χῶρο διαίρεσης καί διχασμοῦ. Ὁ πραγματικός καί αὐθεντικός Πολιτισμός ὅμως δέν μπορεῖ νά μὴν στηρίζει καί νά μὴν καλλιεργεῖ τόν διάλογο καί νά ἐπιδιώκει μόνο τόν διχασμό μέ τόν ὁποιοδήποτε «ἄλλο», τόν ἀλλόφυλο ἢ τόν ἀλλόθρησκο, γιατί τότε χάνει τήν πολιτιστική του αὐθεντικότητα καί ταυτότητα καί ἐκφυλίζεται σέ ἰδεολογία καί μάλιστα φανατικοῦ τύπου. Ἡ μετατροπή ἑνός μνημείου, ἀναγνωρισμένου ἀπό τήν παγκόσμια κοινότητα, σέ μιᾶς μόνο ἔκφρασης θρησκευτικότητας, ἐκπέμπει ἓνα ἄλλο μηνύμα, πολύ διαφορετικό, ἀπό αὐτοῦ τοῦ διαλόγου καί τῆς συνεργασίας τῶν λαῶν καί τῶν Θρησκειῶν.

Ὁ πραγματικός καί αὐθεντικός Πολιτισμός εἶναι γνωστό ὅτι ἐνώνει καί δέν διασπᾶ, διαλέγεται καί δέν ἀποδέχεται τούς φανατισμούς. Δέν δημιουργεῖ ἰδεολογικά δεδομένα ἢ στεγανά καί στερεότυπα, τὰ ὁποῖα

σκορπούν τό μίσος καί διασπείρουν τή μισσαλοδοξία. Δέν καταξιώνεται μέ θρησκευτικούς χρωματισμούς πού παραπέμπουν στό παρελθόν καί δέν προσβλέπουν στό μέλλον.

Δυστυχώς ή Τουρκία ξαναγράφει τήν ιστορία της σέ παλαιά μοτίβα καί πρότυπα, μέ ιδιοτέλεια καί σκοπιμότητα και με όρους «κατάκτησης», τά όποια δέν είναι πλέον αποδεκτά από τήν Διεθνή Κοινότητα καί τήν Εύρώπη, όπως απέδειξε τό πρόσφατο παρελθόν. Μέ τή στάση της όμως αυτή έκφράζει καί ένα άλλο πολιτιστικό προσωπειό, τό όποιο βρίσκεται μακράν τών άξιων του Εύρωπαϊκού Πολιτισμού καί τών αρχών της διεθνούς ειρήνης καί της συνεργασίας τών λαών. Δέν είναι ένας αυθεντικός καί γνήσιος Πολιτισμός, αλλά ένα πολιτιστικό μόρφωμα, γιατί δέν έκφράζει τά έχέγγυα εκείνα πού χαρακτηρίζουν καί προσδιορίζουν τήν πολιτιστική αυθεντικότητα καί γνησιότητα του ήθους καί της ζωής, ούτε όριοθετούν τούς όρους μιās ταυτότητας πανανθρώπινης.

Μία κρατική έξουσία όταν χρησιμοποιεί τά δημιουργήματα της παγκόσμιας πολιτιστικής παράδοσης ως μέσο για έξυτηρέτηση μικροπολιτικών σκοπιμοτήτων καί μέ προοπτικές έσωτερικής κατανάλωσης τότε επιβεβαιώνει τήν πολιτιστική άνωριμότητα καί τό έλλειμα πολιτιστικού ήθους.

Ακόμη καί ή ήμερομηνία 24 Ιουλίου, ως ήμέρα έναρξης της προσευχής στό συγκεκριμένο μνημείο καί ύπογραφής της Συνθήκης της Λωζάνης το 1934, δέν θά πρέπει νά περάσει άπαρατήρητη. Έχει τή δική της σημασία. Σηματοδοτεί κάποιες νέες γεωφυσικές καί γεωπολιτικές επιδιώξεις της γείτονος χώρας. Η μετατροπή του μνημείου της Αγίας Σοφίας Κωνσταντινουπόλεως έκφράζει ένα τετραπλό μήνυμα: α) Τήν

έπαναφορά τής νεο-οθωμανικῆς ιδεολογίας, β) Τόν νέον προσανατολισμό τής Τουρκίας από τή Δύση καί τήν Εὐρώπη στήν Ανατολή, ὡς κύρια ἔκφραση αὐτῆς τής νεο-οθωμανικῆς ιδεολογίας, γ) Τήν συσπείρωση τοῦ Ἰσλαμικοῦ κόσμου, μέ ἐνδεικτική ἐνέργεια, τίς θερμές ἐπιστηρικτικές τοποθετήσεις τῶν ἡγετῶν τῶν Ἰσλαμικῶν Κρατῶν, ἔναντι τῶν χλιαρῶν ἀνακοινώσεων τῶν Δυτικῶν Χωρῶν ἀκόμη καί τοῦ Βατικανοῦ, καί δ) Τήν συσπείρωση τοῦ λαοῦ γύρω ἀπό αὐτήν τήν ιδεολογία, ὡς πρὸς τό ἐσωτερικό τῆς Χώρας.

Ὁ αὐθεντικός καί γνήσιος Πολιτισμός ὁμως ἀποτελεῖ διαχρονικά τό μέσο ἔκφρασης καί τῆς θρησκευτικῆς συνείδησης τῶν πολιτῶν μιᾶς Χώρας ἢ ἑνός Ἔθνους, ἡ δέ καλλιέργεια τῆς πολιτιστικῆς συνεργασίας, σέ ἐπίπεδο τοπικό ἢ παγκόσμιο καί ὁ σεβασμός πρὸς τήν πολυπολιτισμικότητα, συνεπάγεται τήν ἀνάπτυξη δράσης καί συνεργασίας μέ σκοπό τή διαμόρφωση ἑνός περιβάλλοντος γιά ἕνα καλύτερο μέλλον. Γιά τήν ἐπίτευξη αὐτῆς τῆς συνεργασίας, χρειάζεται νά ἀπαλλαγοῦμε ἀπό τό σύνδρομο τῆς θρησκευτικῆς ἀποκλειστικότητας καί τό φοβικό σύνδρομο ἔναντι τῆς θρησκευτικότητας τῶν «ἄλλων» καί νά ἀναπτύξουμε ἕναν διάλογο μεταξύ τῶν Θρησκειῶν ἀλλά καί μεταξύ τῶν Θρησκειῶν μέ τίς κοινωνίες.

Ἀπαιτεῖται δηλαδή νά ἀντισταθοῦμε ἔστω καί ἐπώδυνα σέ ὅλα ἐκεῖνα τά κοινωνικά καί θρησκευτικά μορφώματα, πού συνηθίσαμε μέχρι σήμερα νά μᾶς προβάλλουν, καί νά ἀπαγκιστρωθοῦμε ἀπό τούς φόβους, τούς μύθους καί τίς συμπλεγματικές ἀβεβαιότητές μας. Ὅλα αὐτά, κατά τό παρελθόν ἔδωσαν στίς Θρησκεῖες τό προσωπεῖο τοῦ φονταμενταλισμοῦ, τό ὁποῖο σκιάζει τό ἐκσυγχρονιστικό στοιχεῖο τοῦ λόγου τους καί ἐπιστηρίζει τό σύνδρομο τῆς μοναδικότητας καί τῆς ἀποκλει-

στικότητας τῆς μιᾶς Θρησκείας ἔναντι τῆς ἄλλης, ἐνῶ ἐπικαλύπτεται πολλές φορές καί μέ τόν μανδύα τοῦ νεοσυντηρητισμοῦ. Τό ἀποτελέσ-μα; Δόθηκε χῶρος σέ θρησκευτικούς ἡγέτες νά ἐμφανισθοῦν καί νά δράσουν ὡς αὐτόκλητοι σωτήρες, ἐνῶ συγχρόνως ἐνισχύθηκε καί ἡ ἐσωστρέφεια, ὡς ὁ ἀντίποδας τῶν συνεργασιῶν καί τῆς συναδέλφωσης, μέ διακριτά χαρακτηριστικά τήν προβολή τῆς διαφορετικότητας καί μόνον. Οἱ Θρησκεῖες θά μπορέσουν νά βοηθήσουν τίς κοινωνίες νά κατανοήσουν τό ποιοτικότερο νόημα τῆς ζωῆς καί νά προλάβουν ἔγκαιρα τήν ἐμφάνιση φαινομένων βίας, ἐκφράσεως μισαλλοδοξίας, δογματι-σμοῦ, φονταμενταλισμοῦ, κοινωνικοῦ φανατισμοῦ, ἐθνικιστικῶν ἐξάρσεων, μόνον ὅταν ἡ ἀλήθεια πού ἐκφράζουν καί πρεσβεύουν ἀναδειχθεῖ μέσα ἀπό τή δυναμική τῆς διαλεκτικότητας, καί στά πλαίσια τῆς κοινωνίας.

Μόνον ὁ διάλογος τῶν Πολιτισμῶν, τῶν κοινωνιῶν καί τῶν Θρησκείων μπορεῖ νά προάγει τόν ἀμοιβαῖο σεβασμό, τήν εἰρηνική συμβίωση, τήν ἀνοχή τοῦ διαφορετικοῦ, τήν εἰρήνη, τή συνύπαρξη, τή δικαιοσύνη καί τόν πλουραλισμό, δίδοντας στίς μέν κοινωνίες τό στοιχεῖο πρόσβασης πρὸς μία διαρκή νεωτερικότητα μακριά ἀπό κρίσεις πολιτισμικῆς ταυτότητας, στίς δέ Θρησκεῖες τή δυνατότητα νά ἐπενδύσουν, μέ σεβασμό στήν διαφορετικότητα, τήν ἀνάδειξη δηλαδή τῶν στοιχείων ἐκείνων, μέσα ἀπό τά ὅποια θά δίδονται τά περιθώρια τῆς δράσης καί τῆς ἀντίδρασης, τῆς δόσης καί τῆς ἀντίδοσης, τῆς μετάδοσης καί τῆς λήψης, ἀφοῦ ἡ πρακτική ἐφαρμογή τοῦ διαλόγου στηρίζεται πάντοτε στή σχέση τοῦ ἀνθρώπου πού δίνει καί τοῦ ἀνθρώπου πού δέχεται ἢ τοῦ πολιτισμοῦ πού προσφέρεται διακονικά καί τοῦ πολιτισμοῦ πού λειτουργεῖ μεταμορφωτικά.

Μέσα από αυτήν την διαλεκτική διαδικασία τό αξιολογικό ερώτημα πλέον δέν εἶναι ποιός Πολιτισμός ἢ ποιὰ Θρησκεία εἶναι ὀρθή στό παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον, ἀλλά πῶς καί ποιές λύσεις μποροῦν νά προταθοῦν ἔμπρακτα στό ἀδιέξοδο τῶν σημερινῶν σχέσεων μεταξύ τῶν ἀνθρώπων ἀλλά καί μεταξύ τῶν Πολιτισμῶν καί τῶν Θρησκειῶν, μέσα ἀπό τή διαλεκτική μέ τήν ἴδια τήν κοινωνία.

Ἀπώτερος σκοπός αὐτοῦ τοῦ διαλόγου εἶναι : α) Ὁ προσδιορισμός τοῦ πλησίον, ἀνεξαρτήτως θρησκευτικότητας, πολιτικῆς πεποιθήσεως ἢ ἐθνικῆς προελεύσεως. β) Ἡ χωρίς προϋποθέσεις προσφορά ἀλληλεγγύης καί ἔμπρακτης ἀγάπης πρὸς τίς ἀνάγκες αὐτοῦ, καί γ) Ἡ θεμελίωση δίκαιων καί ἀνθρωπίνων σχέσεων ἐντός τῶν πλαισίων λειτουργίας τῶν κοινωνικῶν δομῶν. Μία διαδικασία, μέ τήν ὁποίαν ἀναδεικνύεται ἡ θετική καί ἡ οὐσιαστική συμβολή τῆς θρησκευτικότητας στή συγκρότηση καί διατήρηση τῆς κοινωνικῆς συνοχῆς, μέ τήν νοηματοδότηση τῆς πολιτισμικῆς ἀλληλοπεριχώρησης, στά πλαίσια μάλιστα διατήρησης τῆς διαφορετικότητας μέσα στό ἴδιο κοινωνικό γίγνεσθαι.

Ὅμως οἱ Θρησκεῖες σ'αὐτή τή διαδικασία τοῦ διαλόγου, θά πρέπει νά προσέλθουν μέ διάθεση ἔντονης αὐτοκριτικῆς καί παραγωγικῆς συνδιαλλαγῆς. Μέ τίς δύο αὐτές προϋποθέσεις θά μπορέσουν νά ὑπερβοῦν τό χάσμα τῆς ἀδράνειας καί θά ὀδηγηθοῦν στό πλουραλιστικό βίωμα, μέσα ἀπό τό ὁποῖο θά ἀναδείξουν τά στοιχεῖα ἐκεῖνα τοῦ λόγου τους, τά ὁποῖα ἀφοροῦν τήν ἀνθρώπινη κοινωνία καί μέ τά ὁποῖα θά ἐπιβεβαιώσουν ἔμπρακτα τήν ἀποτελεσματικότητα τῶν παρεμβάσεών τους.

Απαιτείται λοιπόν μία έσωτερική αυτόκριτική και μία ειλικρινής μετάνοια, στοιχειά τά όποια σηματοδοτοῦν τήν αναθεώρηση πολλῶν προσωπικῶν ἀντιλήψεων, νοοτροπιῶν καί πρακτικῶν, ἐνῶ συγχρόνως ἀποτελοῦν καί τήν προϋπόθεση μιᾶς σειρᾶς ἀλλαγῶν σέ θεσμικό ἐπίπεδο, προκειμένου νά ἐδραιωθεῖ αὐτή ἡ μορφή τοῦ διαλόγου καί νά ἀποφευχθεῖ ὁ κίνδυνος δημιουργίας ἢ ἴδρυσης μιᾶς νέας Θρησκείας, μέ τήν μετατροπή τοῦ θρησκευτικοῦ πλουραλισμοῦ σέ θρησκευτικό μονισμό ἢ σέ θρησκευτικό συγκρητισμό. Μόνο μέσα ἀπό αὐτή τή μορφή τοῦ διαλόγου μπορεῖ νά μήν σχετικοποιηθεῖ ἡ Ἀλήθεια καί νά ἀναδειχθεῖ ὁ συνδυασμός τῆς πιστότητας ὄχι μόνο μέ τήν ἀνεκτικότητα ἀλλά καί μέ τήν ἀνοικτότητα, ἀφοῦ μέ τόν διάλογο αὐτόν γίνεται ἕνα βῆμα πέραν ἀπό τήν ἀνοχή καί ὀδηγούμεθα στήν ἀναγνώριση τοῦ ἄλλου, τοῦ διαφορετικοῦ, ὁ ὁποῖος ὑπάρχει ὄχι ἀπλῶς μόνο γιά νά ὑπάρχει - αὐτό εἶναι τό νόημα τῆς ἀνοχῆς - ἀλλά ὡς τό πρόσωπο ἐκεῖνο, τό ὁποῖο ἔχει κάτι νά μοῦ πει, τό ὁποῖο πρέπει νά ἀκούσω πολύ σοβαρά, νά τό συ-σχετίσω μέ τίς δικές μου ιδέες, νά τό κρίνω ὑπό τό φῶς αὐτῶν τῶν ιδεῶν ἢ καί νά τό υἰοθετήσω ἀκόμη.

Στό σημεῖο αὐτό πρέπει νά ἀναφέρουμε, ὅτι ἡ ἔννοια τῆς ἀνεκτικότητας καί τῆς ἀνοχῆς καί μόνον δέν εἶναι μόνο ἀνεπαρκῆς ἀλλά στό βάθος της εἶναι καί ἀρνητική, γιατί ὑποδηλώνει ἕνα αἶσθημα ὑπεροχῆς πού ταπεινώνει τόν ἄλλο, τόν διαφορετικό, αὐτόν πού δέν συμφωνεῖ μαζί μας, καί συγχρόνως ταυτίζεται κατ' ἀνάγκην μέ μία πλειονότητα πού ἀνέχεται τή μειονότητα. Αὐτή ἡ ἀντίληψη τῆς ἀνοχῆς δυστυχῶς ἰσχύει ἀκόμη καί στό θρησκευτικό πεδίο κάθε μειονότητας, ὅπου ὁ ἄλλος εἶναι ἀπλᾶ ἀνεκτός καί μέρος τοῦ εὐρύτερου πολιτιστικοῦ πλαισίου, μέσα στό ὁποῖο ζοῦμε.

Δυστυχῶς αὐτή τήν λανθασμένη ἔννοια τῆς ἀνοχῆς ὑπεδείκνυε μέχρι σήμερα καί ἡ Τουρκία ἔναντι τῶν ἄλλων θρησκευτικῶν μειονοτήτων, τήν ὁποίαν ὅμως δέν συνεδύαζε οὔτε μέ τήν ἀνοικτότητα, τήν συνύπαρξη, τόν σεβασμό πρὸς τήν διαφορετικότητα καί τήν ἑτερότητα, μέ ἀποτέλεσμα ἐξαιτίας ἑνός θρησκευτικοῦ φανατισμοῦ καί μιᾶς ὑποφώσκουσας μισαλλοδοξίας θεώρησε ὅτι μπορεῖ νά ἐδραιώσῃ μέ τήν μετατροπή τοῦ Ναοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας Κωνσταντινουπόλεως, τοῦ μνημείου τῆς παγκόσμιας πολιτιστικῆς κληρονομιάς, σέ μουσουλμανικό Τέμενος καί ἀπό σύμβολο ἐνότητας νά τό μετατρέψῃ σέ στοιχεῖο διάσπασης καί διχασμοῦ.

Ἔστερα ἀπό ὅλα αὐτά ἐπιβεβαιώνεται ὅτι οἱ Θρησκεῖες καθίστανται οἱ ἀδιαμφισβήτητοι καί οἱ ἰσχυρότεροι ἀλλά καί οἱ πλέον πειστικοί παράγοντες μέσα στόν κόσμο μόνον ὅταν χρησιμοποιοῦνται γιά νά διαδραματίσουν ρόλο ὡς μοχλός κοινωνικῆς καί θεσμικῆς κινητοποίησης σέ πολλά ἐπίπεδα.

Στό χέρι τῶν Θρησκευτῶν εἶναι λοιπόν εἴτε νά ἀυξήσουν τόν πόνο πού ζεῖ ὁ κόσμος, εἴτε νά συμβάλουν στήν θεραπεία τῶν δεινῶν, τό δεύτερο εἶναι δυνατόν νά καταστῇ ἐφικτό μόνο μέσα ἀπό τόν διάλογο, ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ καί δῶρον Θεοῦ.